5–9-SINF O‘QUVCHILARIDA O‘Z-O‘ZINI MA’NAVIY BAHOLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Eshpulatov Ma’ruf Xolbek o‘g‘li

Renessans ta’lim universiteti

Ijtimoiy-siyosiy fanlar departamenti katta o‘qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24007527***

Annotatsiya: *Ushbu tezisda 5–9-sinf o‘quvchilarida o‘z-o‘zini ma’naviy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari va metodik imkoniyatlari tadqiq etilgan. O‘quvchilarning axloqiy xatti-harakatlarini mustaqil tahlil qilish, shaxsiy qadriyatlarini anglash, mas’uliyatli qarorlar qabul qilish hamda refleksiv munosabat bildirish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyoslash, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanilgan. Natijada o‘z-o‘zini ma’naviy baholashni rivojlantirishning anglash, tahlil qilish, baholash va o‘zini takomillashtirish jarayonlarini birlashtiruvchi metodik yondashuvi taklif etilgan. Mazkur yondashuvni Tarbiya fani mashg‘ulotlariga integratsiyalash orqali o‘quvchilarning ma’naviy refleksiyasi va shaxsiy mas’uliyatini rivojlantirish imkoniyatlari asoslangan.*

Kalit so‘zlar: *o‘z-o‘zini ma’naviy baholash, Tarbiya fani, ma’naviy tarbiya, refleksiya, axloqiy qadriyatlar, o‘zini anglash, pedagogik metodika, formativ baholash.*

Аннотация*. В тезисе исследуются педагогические основы и методические возможности развития навыков нравственной самооценки у учащихся 5–9-х классов. Рассматриваются вопросы формирования у школьников умений самостоятельно анализировать своё нравственное поведение, осознавать личностные ценности, принимать ответственные решения и проявлять рефлексивное отношение. В исследовании используются*

методы теоретического анализа, сравнения, обобщения и педагогического моделирования. В результате предлагается методический подход к развитию нравственной самооценки, объединяющий процессы осознания, анализа, оценивания и самосовершенствования. Обосновываются возможности развития нравственной рефлексии и личной ответственности учащихся посредством интеграции данного подхода в занятия по предмету «Воспитание».

Ключевые слова: *нравственная самооценка, предмет «Воспитание», нравственное воспитание, рефлексия, нравственные ценности, самосознание, педагогическая методика, формирующее оценивание.*

Abstract. *This thesis examines the pedagogical foundations and methodological opportunities for developing self-assessment of moral values among students in grades 5–9. It addresses the development of students' abilities to independently analyze their moral behavior, understand personal values, make responsible decisions, and engage in reflective thinking. The research employs theoretical analysis, comparison, generalization, and pedagogical modeling methods. As a result, a methodological approach is proposed that integrates the processes of awareness, analysis, evaluation, and self-improvement to foster moral self-assessment. The study substantiates the potential for developing students' moral reflection and personal responsibility by integrating this approach into the subject of Moral Education.*

Keywords*: moral self-assessment, Moral Education, moral upbringing, reflection, moral values, self-awareness, pedagogical methodology, formative assessment.*

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash ularning mustaqil fikrlashi, mas'uliyatli qaror qabul qilishi va o'z xatti-harakatlariga tanqidiy munosabat bildirish ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bevosita bog'liq. Ayniqsa, 5–9-sinflarda o'quvchilarning shaxsiy qadriyatlari,

ijtimoiy munosabatlari va axloqiy tasavvurlari faol shakllanadi. Mazkur davrda o‘z-o‘zini ma’naviy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish tarbiyaviy jarayonning muhim vazifalaridan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qarorida Tarbiya fanini joriy etish orqali o‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik hamda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish vazifalari belgilangan [1].

O‘z-o‘zini ma’naviy baholash shaxsning o‘z xatti-harakatlari, qarorlari va munosabatlarini axloqiy mezonlar asosida anglash, tahlil qilish hamda zarur hollarda tuzatish jarayonidir. Zimmerman o‘zini boshqarishga asoslangan ta’limda maqsad belgilash, faoliyatni kuzatish va natijalarni mustaqil baholashning ahamiyatini asoslagan [2].

Tadqiqotning maqsadi 5–9-sinf o‘quvchilarida o‘z-o‘zini ma’naviy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishning metodik asoslarini aniqlash va Tarbiya fani doirasida qo‘llash mumkin bo‘lgan pedagogik yondashuvni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot nazariy-tahliliy yondashuv asosida amalga oshirildi. Ma’naviy tarbiya, refleksiv faoliyat, o‘z-o‘zini baholash va formativ baholashga oid ilmiy manbalar o‘rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida tashqi pedagogik baholash hamda o‘quvchining mustaqil ma’naviy baholashi o‘rtasidagi metodik farqlar aniqlashtirildi.

Pedagogik modellashtirish orqali o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos refleksiv topshiriqlar, axloqiy vaziyatlar tahlili va shaxsiy rivojlanish kundaliklaridan foydalanish imkoniyatlari asoslandi. Andrade tomonidan o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashiga oid tadqiqotlar tahlili mazkur faoliyatni o‘rganish va rivojlanishga yo‘naltirilgan jarayon sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi [3].

Tadqiqot natijalari nazariy umumlashtirishlarga asoslangan bo‘lib, empirik tajriba-sinov ma’lumotlarini o‘z ichiga olmaydi.

Nazariy tahlil o‘quvchilarda o‘z-o‘zini ma’naviy baholashni rivojlantirish uchun axloqiy bilim, shaxsiy munosabat va refleksiv faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Bunda o‘quvchi tayyor axloqiy xulosalarni takrorlash bilan cheklanmasdan, o‘z xatti-harakatlarining sabablarini tushuntirishi va ularning boshqalarga ta’sirini baholashi muhimdir.

Taklif etilayotgan metodika ma’naviy mezonlarni anglash, axloqiy vaziyatni tahlil qilish, mustaqil baholash va xulq-atvorni takomillashtirish jarayonlarining uzviy bog‘liqligiga asoslanadi. Ushbu jarayonlar o‘quvchilarning individual imkoniyatlari hamda yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi.

5–6-sinflarda kundalik hayotga yaqin vaziyatlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, o‘quvchilarga “Do‘sting uy vazifasini bajarmagan bo‘lsa, unga qanday yordam berasan?” mazmunidagi muammoli vaziyat taqdim etiladi. Muhokamada o‘quvchilar yordam berish, halollik va shaxsiy mas’uliyat o‘rtasidagi munosabatni tushuntiradilar.

7–9-sinflarda esa murakkabroq axloqiy muammolar, tengdoshlar munosabatlari, jamoaviy mas’uliyat va shaxsiy tanlovga oid topshiriqlardan foydalanish mumkin. “Ma’naviy refleksiya kundaligi” o‘quvchilarga o‘z qarorlarini qayta ko‘rib chiqish, xatolar sababini aniqlash va keyingi harakatlarini rejalashtirish imkonini beradi.

Metodikaning muhim jihati baholashning jazolash yoki taqqoslash vositasiga aylantirilmasligidir. O‘quvchi o‘z fikrini erkin ifodalashi, xatosini tan olishi va uni tuzatish yo‘lini izlashiga imkon beruvchi psixologik xavfsiz muhit yaratilishi lozim.

Olingan nazariy natijalar o‘z-o‘zini ma’naviy baholashni Tarbiya fanining amaliy mazmuni bilan bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi. Black va Wiliam formativ baholashda qayta aloqaning o‘quv faoliyatini yaxshilashdagi ahamiyatini ta’kidlaydilar [4]. Mazkur yondashuv ma’naviy tarbiyada ham o‘quvchining xatti-harakatini tushunish va tuzatishga yo‘naltirilgan muloqotni tashkil etishga asos bo‘lishi mumkin.

Bunda pedagog tayyor hukm chiqaruvchi emas, balki o‘quvchining axloqiy mulohazasini rivojlantiruvchi yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Refleksiv suhbat, shaxsiy kundalik va vaziyatli topshiriqlar o‘zaro uyg‘unlashtirilganda ma’naviy baholash jarayonining izchilligini ta’minlash imkoniyati yuzaga keladi.

Taklif etilgan metodikaning samaradorligini aniqlash uchun keyingi tadqiqotlarda diagnostik mezonlar ishlab chiqish va pedagogik tajriba-sinov o‘tkazish zarur.

5–9-sinf o‘quvchilarida o‘z-o‘zini ma’naviy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish ma’naviy-axloqiy tarbiyaning muhim yo‘nalishidir. Mazkur jarayon o‘quvchilarning o‘zini anglashi, axloqiy mas’uliyati va refleksiv tafakkurini rivojlantirish bilan uzviy bog‘liq.

Taklif etilgan metodika axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish, o‘z faoliyatini baholash va shaxsiy rivojlanishni rejalashtirishga asoslanadi. Uni Tarbiya fani mashg‘ulotlariga integratsiyalash o‘quvchilarning ma’naviy mustaqilligini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida : 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qaror. – URL: https://lex.uz/docs/-4885018.

2. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41, № 2. – P. 64–70. – DOI: 10.1207/s15430421tip4102_2.

3. Andrade H. L. A critical review of research on student self-assessment // Frontiers in Education. – 2019. – Vol. 4. – Art. 87. – DOI: 10.3389/feduc.2019.00087.

4. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5, № 1. – P. 7–74. – DOI: 10.1080/0969595980050102..